

НАПРЯМИ ЕКОЛОГІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

Відповідно до ст. 290, 292 гл. 13 розд. IV та гл. 6 розд. V Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами – з іншої [43], перед Україною постає завдання активізації дій у сфері охорони довкілля з метою наближення норм, стандартів та оподаткування у цій сфері до європейських.

У Європейському Союзі (ЄС) екологічне регулювання економіки здійснюється з 1967 р., що призвело до зниження рівня забруднення довкілля в цьому об'єднанні промисловими підприємствами (основними забруднювачами) та населенням за рахунок зміни їх поведінки в бік добросовісного ставлення до природних ресурсів, а також застосування природоохоронних технологій, що сприяють скороченню обсягів викидів, скидів та утворення відходів на кожному з етапів виробництва, споживання й утилізації продукції (послуг).

Зокрема, в одній з країн-піонерів і лідерів у сфері екологічного регулювання економіки – Швеції завдяки впровадженню у 1992 р. плати за викиди оксидів азоту на підприємствах енергетичного сектору у 1992-2007 рр. вдалося значно скоротити обсяг викидів цієї сполуки відносно обсягів виробництва: при практично незмінному рівні викидів виробництво енергії підвищилося на 77%. Також вже у 1993 р. на 62% підприємств, діяльність яких супроводжувалася викидами NO_x , було встановлено обладнання зі скорочення обсягів викидів або почали засто-

совуватися технології щодо їх зменшення, хоча до запровадження цієї плати лише на 7% підприємств використовувалося подібне обладнання та технології. У сукупності зазначені заходи дозволили поліпшити якість довкілля в країні [15, с. 69].

У Німеччині екологічне регулювання якості атмосферного повітря за допомогою енергетичних податків (у першу чергу – на викиди CO_2) дозволило вже до 2009 р. на 90% порівняно з рівнем 1992 р. знизити викиди CO_2 теплоелектростанціями [25].

У той же час Україна, незважаючи на низку позитивних зрушень у сфері екологічного регулювання економіки, що відбулися з моменту набуття нею незалежності, все ще залишається в полоні пострадянської спадщини та значно відстає у плані охорони довкілля й екологічного регулювання економіки від країн ЄС. Однією з причин цього явища можна вважати те, що в країні, так само, як і в багатьох інших країнах колишнього СРСР, охорона довкілля та збереження природних ресурсів поступається позиціями вирішенню фінансових, політичних, соціальних та інших проблем. Безперечно, їх розв'язання – важливе, проте довкілля є середовищем існування мешканців країни, впливає на стан їх здоров'я, продуктивність праці, екологічну якість продукції, а отже, – на економічний розвиток держави. Разом з тим, відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, охорона довкілля та наближення вітчизняної природоохоронної політики до європейської

© О.М. Гаркушенко, 2015

стають важливим фактором взаємодії України з цим об'єднанням. Тому питання аналізу європейського досвіду здійснення екологічного регулювання економіки та визначення шляхів наближення¹ природоохоронної діяльності в Україні до стандартів ЄС залишаються актуальними.

Слід зазначити, що в Україні саме цим проблемам присвячено досить мало робіт, хоча інтеграційні процеси спостерігаються щонайменше з 2008 р. Так, ще у 2006 р. О. Веклич [26] наголошувала на необхідності наближення вітчизняної екологічної політики до політики Європейського співтовариства з метою підвищення конкурентоспроможності економіки України. Автор зазначала, що вже на той час в Україні принципи екологічної політики були дещо наближені до європейських, проте з їх реалізацією на практиці були проблеми. Особливу увагу, на її думку, потрібно було приділити посиленню ролі економічних інструментів екологічного регулювання економіки, проте конкретних кількісних рекомендацій на той час розроблено не було.

Буквально напередодні підписання Угоди про асоціацію з ЄС О. Веклич аналізувала, як законодавчі ініціативи Міністерства доходів і зборів позначаються на екологічних податках в Україні та як зазначені пропозиції корелюються з європейськими нормами [27]. У цій роботі автор знову наголошувала на необхідності екологічних податків як для фінансової системи України, так і для поліпшення стану довкілля. Також науковець пропонує змінити структуру екологічних

¹ Термін «наближення» використано не випадково, оскільки, зважаючи на значний досвід екологічного регулювання економіки в країнах ЄС, які увійшли до цього об'єднання до 2004 р., та умови Угоди про асоціацію з ЄС, саме Україні доведеться вносити корективи у свою екологічну політику, про що докладніше буде у статті. Тобто йдеться про односторонній рух (України до ЄС), а не двосторонній.

податків відповідно до європейської та рекомендувала підвищити ставки екологічних податків, проте без вказівок щодо того, наскільки їх потрібно підвищити.

Ступінь реалізації в Україні основного принципу екологічного регулювання економіки, відомого у світі та країнах Європи як «забруднювач платить», досліджується в роботах В. Міщенка [36, 37]. Автор робить висновок, що у 2002-2008 рр. цього принципу в Україні фактично не було дотримано і для наближення до європейських стандартів вітчизняна природоохоронна політика мала бути ретельно переглянута.

Крім того, в роботі [38] В. Міщенко зазначає, що для того щоб Україна могла інтегруватися в ЄС, особливу увагу при здійсненні екологічної політики слід приділити питанням поводження з відходами (в цій роботі – переважно промисловими), що потребує вдосконалення нормативно-законодавчої бази, збільшення фінансування на заходи щодо переробки й утилізації відходів та створення відповідної інфраструктури.

Питанням досягнення стійкого розвитку в Україні з урахуванням економічного розвитку та стану довкілля її регіонів присвячено статтю О. Половяна [19]. Хоча ця робота не стосується напрямів зближення екологічного регулювання економіки України та країн ЄС, проте вона є актуальною в контексті зазначеної статті, оскільки, по-перше, досягнення стійкого розвитку є однією з цілей Угоди про асоціацію з ЄС, а по-друге, О. Половян розробляв свої рекомендації, виходячи з досвіду та ґрунтуючись на законодавстві європейських країн, що залишається актуальним і в контексті виконання Україною вимог Угоди про асоціацію з ЄС.

У роботі М. Заніздри [33] запропоновано методику попередньої оцінки податкових витрат підприємств України, з якими останні зіткнулись внаслідок замі-

ни чинних нормативів забруднення атмосферного повітря на нормативи та стандарти ЄС у цій сфері.

Крім наукових робіт, народні депутати України вносять деякі пропозиції щодо наближення системи екологічних податків України до європейських. Зокрема, саме в цю категорію можна віднести окремі положення розробленого ними проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу щодо податкової лібералізації» [42]. Позитивною рисою цього проекту є пропозиція стосовно підвищення ставок екологічного податку в середньому на 27%. У той же час ані в проекті, ані в супровідних документах не аргументується, чому саме на цей відсоток, на думку авторів, має відбутися підвищення.

У підсумку можна зазначити, що в наведених публікаціях аналізуються переважно окремі аспекти реформування екологічної політики України та її наближення до європейських стандартів, таких як дотримання окремих принципів екологічного регулювання, досягнення стійкого розвитку, ширше застосування економічних інструментів екологічного регулювання, вдосконалення окремих нормативно-законодавчих актів, акцентується увага на необхідності посилення ролі екологічних податків в Україні.

Однак комплексного аналізу нормативно-законодавчої бази у сфері екологічного регулювання економіки, особливо після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, не здійснювалося. Так само наразі фактично немає актуальних робіт щодо наукового обґрунтування рівня, до якого слід підвищувати екологічні податки в Україні¹ з урахуванням євроінтеграції.

¹ Один із таких розрахунків запропоновано у джерелі [40, с. 312-338], проте з часом вони потребують оновлення з урахуванням змін у Податковому кодексі, економіці, кількості населення та вимог Угоди про асоціацію з ЄС.

Метою статті є зіставлення особливостей здійснення екологічного регулювання економіки в Україні та ЄС, а також розробка рекомендацій і пропозицій щодо наближення вітчизняних норм, стандартів та податків у сфері охорони довкілля до європейських.

Для досягнення поставленої мети та більш логічного розкриття матеріалу статтю поділено на декілька підрозділів:

наближення принципів екологічної політики та екологічного регулювання економіки України до європейських;

особливості екологічного регулювання за напрямками в ЄС та Україні;

наближення екологічного регулювання сфери поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ) в Україні до європейського;

наближення системи вітчизняних екологічних податків до європейських.

Наведені матеріали являють собою досить стисле дослідження проблем у сфері екологічного регулювання економіки в Україні в контексті підписання Угоди про асоціацію з ЄС, хоча воно та розроблені рекомендації охоплюють дещо ширше коло нормативно-законодавчих актів та питань стосовно системи екологічних податків, ніж наведені вище публікації.

Наближення принципів екологічної політики України до європейських

Як зазначено у п. 4 ст. 292 розд. IV Угоди про Асоціацію з ЄС [43], екологічне регулювання економіки має здійснюватися відповідно до принципу обережності та принципів, які потребують застосування превентивних заходів (попередження утворення забруднення), відшкодування у пріоритетному порядку шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу (НПС), та сплати штрафу забруднювачем НПС («забруднювач платить»).

Ця вимога відповідає європейській практиці. Так, згідно з Договором про заснування Європейського співтовариства від 1987 р. [20, розд. XIX, пп. 174-176] та програмами з охорони довкілля, які реалізовувалися у ЄС після 1987 р., основу екологічної політики цього об'єднання становлять принципи попередження утворення забруднення у джерела, обережності, інтеграції та «забруднювач платить» [20, ст. 174, п. 2, 12, с. 28]. Таке закріплення принципів означає, що вони набувають статусу закону, яким мають керуватися у своїй діяльності всі економічні агенти країн-членів ЄС. У той же час, окрім зазначених принципів, європейська екологічна політика ґрунтується також на принципах кооперації, делегування повноважень і відповідальності [29, с. 25-26].

В Україні законодавством закріплено ряд принципів, на яких має будуватися екологічна політика країни. Проте вони мають відмінності від європейських.

Так, принципи екологічної політики України, закріплені в Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-ХІІ) [32, ст. 3], сформульовані не відповідно до тих, на основі яких побудовано екологічну політику країн ЄС, хоча деякі з них частково співпадають з європейськими. Наприклад, принцип пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності [32, ст. 3, п. а] частково (бо ці принципи значно ширші) корелює з європейськими принципами інтеграції та обережності.

Принцип запобіжного характеру заходів щодо охорони НПС [32, ст. 3, п. в] можна пов'язати з принципом попередження утворення забруднення у його джерела; принцип екологізації матеріального виробництва на основі комплексно-

сті рішень у питаннях охорони НПС, використання та відтворення відновлювальних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій [32, ст. 3, п. г] може бути частиною принципу інтеграції екологічної політики. Такий розподіл обумовлений тим, що в українському законодавстві зроблено акцент на матеріальне виробництво, у той час як принцип інтеграції – ширший і охоплює всі сфери людської діяльності.

Крім того, принцип наукового обґрунтування, узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану НПС [32, ст. 3, п. е] можна сприймати як частину принципу обережності, оскільки в його основу покладено саме необхідність застосування міждисциплінарного підходу при оцінюванні можливих екологічних наслідків для довкілля і здоров'я населення, так само як урахування економічних та соціальних інтересів.

Частиною принципу обережності також можна вважати обов'язковість надання висновків державної екологічної експертизи [32, ст. 3, п. є].

Принцип гласності й демократизму при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан НПС, формування у населення екологічного світогляду [32, ст. 3, п. ж] відповідає принципу кооперації.

Щодо основного принципу екологічної політики, прийнятого у міжнародній практиці, «забруднювач платить», то в Законі України № 1264-ХІІ він не знайшов прямого відображення, є лише положення про необхідність компенсації шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону НПС [32, ст. 3, п. і], а не самої шкоди, завданої НПС.

Окремо слід підкреслити, що деякі елементи загальноприйнятих у європей-

ській практиці принципів екологічної політики, які є в українському законодавстві, нівелюються тим, як саме сформульовано переважну частину принципів охорони НПС. У даному Законі має місце некоректне використання самого терміна «принцип». Так, принцип встановлення екологічного податку, збору за спеціальне використання води, збору за спеціальне використання лісових ресурсів, плати за користування надрами відповідно до Податкового кодексу України [32, ст. 3, п. л] буквально означає «етична норма, закон встановлення екологічного податку, збору за спеціальне використання води, збору за спеціальне використання лісових ресурсів, плати за користування надрами відповідно до Податкового кодексу України». Тобто використання разом термінів «принцип» та «екологічний податок», «збір», «плата» є недоречним. Більш коректно в цьому випадку вживати формулювання «принцип платності використання природних ресурсів та компенсації шкоди, завданої довкіллю, на основі застосування плати за використання природних ресурсів та екологічних податків». У такому разі в українському законодавстві знайшов би відображення європейський принцип «забруднювач платить».

У цілому, з огляду на європейську практику та виконаний аналіз, можна стверджувати, що зазначені в законодавстві України принципи екологічної політики й охорони довкілля такими не є. Скоріше, положення, визначені в Законі України № 1264-ХІІ як принципи охорони НПС, слід сприймати як побажання або декларацію про наміри, ніж принципи, якими дійсно можна керуватися при здійсненні екологічної політики.

Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (№ 2818) [31] дещо компенсує недоліки За-

кону № 1264-ХІІ. Так, у ньому певною мірою знайшов відображення принцип «забруднювач платить». Відповідно до п. 10 розділу 2 цього Закону принципом національної екологічної політики є «пріоритетність вимоги «забруднювач навколишнього природного середовища та користувач природних ресурсів платять повну ціну».

Проте в даному випадку прийнятий у світовій практиці принцип «забруднювач платить» дуже пом'якшено. Запропоноване в Законі № 2818 формулювання означає, що при здійсненні екологічної політики в Україні *слід* вимагати, щоб забруднювачі довкілля і користувачі природних ресурсів платили, а не те, що *платити* за завданий НПС екологічний збиток, або використання ресурсів – *це їх прямиий обов'язок* перед суспільством. Тобто наразі в Україні акценти зміщено на користь забруднювачів – саме суспільство має довести їм, що вони спричинили екологічний збиток і мають за це заплатити, а не забруднювачі – довести, що сума платежів, які вони мають заплатити відповідно до законодавства, штрафів та позовів органів, уповноважених проводити екологічну експертизу та моніторинг, менша за завданий збиток.

Інші принципи, прийняті у країнах ЄС, взагалі не знайшли відображення в Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». Хоча слід зауважити, що в розділі 3 цього документа задекларовано інтеграцію екологічної політики як стратегічну мету № 4 екологічної політики України. Тобто і в цьому випадку має місце підміна понять порівняно з європейською практикою здійснення екологічної політики.

Таким чином, в Україні для виконання вимог Угоди про асоціацію з ЄС України необхідно привести ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього

природного середовища» у відповідність до принципів європейської екологічної політики. Також доцільно посилити Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» шляхом доповнення пунктів розділу 2 прийнятими у країнах ЄС принципами екологічної політики і коригування п. 10 цього розділу в напрямі більш жорсткого формулювання принципу «забруднювач платить». Наприклад, може бути використано таке формулювання: принципом національної екологічної політики є «забруднювач навколишнього природного середовища та користувач природних ресурсів платять повну ціну за використання природних ресурсів та шкоду, завдану довкіллю внаслідок забруднення, що виникло в результаті здійснення господарської та інших видів активності». При використанні такого формулювання держава не лише жорстко окреслює свою позицію щодо необхідності компенсації екологічних та економічних збитків унаслідок забруднення довкілля та використання природних ресурсів, але і фактично охоплює всіх можливих забруднювачів, до яких можуть застосовуватися заходи екологічного регулювання. Останнє може стати в нагоді при подальшій розробці програм та заходів щодо підвищення екологічної свідомості населення та його стимулювання до зміни моделі поведінки на більш сприятливу по відношенню до довкілля (наприклад, мотивування до роздільного збору побутових відходів).

Особливості екологічного регулювання економіки за напрямом в ЄС та Україні

Слід підкреслити, що в ЄС питання екологічного регулювання економіки регулюються директивами ЄС та національним законодавством країн-членів, яке не має суперечити законодавству ЄС.

У даний час до 80% правових актів у сфері охорони НПС, які набули чинності в країнах-членах ЄС, походять із рівня ЄС (тобто має місце наслідування рис наднаціонального рівня національним), хоча самі ці акти зазвичай приймаються під впливом окремих країн-членів, занепокоєних станом довкілля [12, с. 3, 8]. Це потрібно брати до уваги урядам країн, що бажають увійти до ЄС, та новим країнам-членам цього об'єднання.

Наразі в ЄС екологічне регулювання здійснюється за кількома основними напрямками: охорона повітря, охорона водних ресурсів, регулювання утворення та поводження з відходами, регулювання виробництв і продукції. У той же час фахівці зазначають, що *захист земельних ресурсів (грунтів) та біологічного різноманіття* в ЄС залишається майже не врегульованим [20, с. 14, 13, с. 15].

Охорона повітря з 1987 р. була і залишається найважливішим напрямом екологічного регулювання в ЄС. Основним завданням у цій сфері є скорочення стаціонарними¹ та пересувними джерелами забруднення викидів парникових газів, у першу чергу CO₂. Так, Директива 2008/50/ЄС визначає загальні вимоги щодо поліпшення якості повітря та скорочення викидів у нього тонкодисперсних часточок, NO₂ та бензину [8], Директива 2001/80/ЄС обмежує викиди забруднюючих речовин великими стаціонарними джерелами забруднення [6], Директивою 2004/107/ЄС регулюються норми концентрації у повітрі кадмію, миш'яку, ртуті, нікелю та поліциклічних ароматичних вуглеводних сполук [7], Директиви 1999/32/ЄС [2] та 2012/33/EU спрямовані

¹ Стаціонарне джерело забруднення атмосфери – підприємство, цех, агрегат, установка або інший нерухомий об'єкт, що зберігає свої просторові координати впродовж певного часу і здійснює викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря [33].

на скорочення вмісту (і відповідно викидів) сполук сірки в паливі [10].

Охорона водних ресурсів у ЄС регулюється Директивою 2000/60/ЄС Європейського парламенту [5] та іншими директивами зі змінами та доповненнями.

Під дію Директиви 2000/60/ЄС падає захист внутрішніх вод країн-членів цього об'єднання, ґрунтових, прибережних та змішаних вод. Вона задає правові рамки у сфері запобігання та скорочення забруднення водних ресурсів, забезпечення стійкого водокористування, захисту довкілля, поліпшення стану водних екосистем, скорочення наслідків повнів та посух. Особлива увага в цьому документі приділяється необхідності перегляду тарифної політики країн-членів ЄС у сфері водопостачання з метою заохочення споживачів води до її раціонального використання [5, ст. 9]. На необхідність перегляду тарифної політики щодо водопостачання також наголошується у Зверненні Європейської комісії з боротьби з посухами та нестачею водних ресурсів [1].

Окремо законодавством ЄС регулюється поведження із забрудненими внаслідок промислового, сільськогосподарського та інших виробництв водами та стічними водами, що утворюються населенням. Так, Директивою 91/271/ЄЕС та змінами до неї встановлюються правила поведження зі стічними водами для підприємств та населення, вимоги до будови та експлуатації каналізаційних споруд, вимоги щодо ступеня очищення стічних вод промисловими та комунальними підприємствами з метою запобігання забрудненню довкілля, заходи щодо попередження та боротьби з повенями [3].

З екологічним регулюванням повітря, води, земельних ресурсів та поведження з відходами тісно пов'язане *екологічне регулювання виробництв (промисловості)*. Воно посідає центральне

місце в європейській промисловій політиці, відповідно до якої збереження довкілля та попередження утворення забруднення у джерела мають стати частиною культури з ділової активності. Таке регулювання здійснюється на основі Директиви 96/61/ЄС «з інтегрованого контролю за забрудненням та попередженням його утворення» [4], головною специфікою якої є екологічне регулювання 30 галузей промисловості в частині забруднення води, ґрунтів, повітря, контролю за рівнем викидів забруднюючих речовин, мінімізації відходів та ефективного використання енергії із застосуванням найліпшої з доступних технологій

переробці; ефективно використовувати джерела енергії; вживати заходів щодо попередження нещасних випадків. Перш за все таке регулювання має здійснюватися на локальному та національному рівнях для врахування не лише екологічних, але і соціально-економічних особливостей [12, с. 176]. Проте проблеми щодо трансграничного забруднення та гармонізації стандартів охорони НПС між країнами-членами ЄС мають вирішуватися на рівні ЄС.

До галузей промисловості, які регулюються Директивою 96/61/ЄС належать перш за все металургія, добувна, хімічна промисловості та промисловість з переробки відходів. Підприємства галузей, що регулюються, повинні відповідати екологічним вимогам та мати спеціальний дозвіл на здійснення діяльності. Для отримання такого дозволу на підприємствах мають вживатися превентивні заходи щодо попередження утворення забруднення; рівень викидів, скидів не має перевищувати встановлені ліміти; слід мінімізувати утворення відходів, переробляти ті відходи, що утворюються, або забезпечити екологічно-безпечне зберігання відходів, які не підлягають із негативними для довкілля наслідками та ком-

плекс заходів щодо відновлення НПС після завершення (зупинки) економічної діяльності. Дозвіл на здійснення економічної діяльності підприємствами зазначених галузей може надаватися лише за умови, що компанія надасть повну інформацію щодо забруднення нею довкілля, рівень її викидів не перевищуватиме встановлений національним та/або регіональним законодавством, виконуватимуться вимоги щодо моніторингу діяльності та рівня викидів компанії, вживатимуться заходи щодо попередження аварійного утворення забруднення.

Слід зауважити, що до 2005 р. екологічна політика ЄС переважно була сконцентрована на заходах типу «кінець труби» (*end-of-pipe*), тобто зменшенні обсягів викидів забруднюючих речовин безпосередньо в довкілля, що не завжди супроводжується скороченням обсягів їх утворення безпосередньо у процесі виробництва. Екологічна якість продукції майже не регулювалася за виключенням обмежень на вміст небезпечних сполук в електричному обладнанні, заборони на використання у виробництві продукції канцерогенних речовин та особливих вимог щодо використання пестицидів і бактерицидів [12, с. 261]. Проте процеси інтеграції та глобалізації призвели до ускладнення моніторингу походження та безпечності для НПС компонентів продукції в ланцюгах виробництва. Саме тому майже неможливо стало визначити вплив кінцевої продукції на довкілля та можливість її безпечної переробки. Для вирішення цих проблем та підвищення безпеки продукції для населення та довкілля в ЄС вживаються заходи щодо *екологічного регулювання продукції*.

Значним кроком уперед у цьому питанні стало прийняття Директиви 2009/125/ЄС [9], яка встановлює правила проектування та виробництва продукції, пов'язаної з використанням енергії (тоб-

то це або продукція, для роботи якої потрібно електричне живлення, або вона є складовою частиною такої продукції). Очікується, що ця Директива сприятиме раціональному використанню енергії та, як наслідок, зменшенню викидів парникових газів.

Також важливе значення в екологічному регулюванні продукції має екологічне маркування – «Квітка» (*Flower ecolabel*). Ним позначаються товари, які впродовж свого життєвого циклу мають незначний або позитивний вплив на довкілля порівняно з іншими товарами тієї самої товарної групи [12, с. 263].

Використання екологічного маркування продукції та реалізація широких інформаційних програм серед населення мають змінити поведінку споживачів, підвищити рівень їх екологічної свідомості та сприяти зменшенню забруднення НПС. Але досі ця ініціатива мала обмежене застосування через те, що екологічне маркування не є однозначним свідченням якості товару в інших, відмінних від охорони довкілля, аспектах або не є ознакою його переваги над товарами-конкурентами [12, с. 267]. Тим не менш екологічне регулювання продукції продовжує розвиватися, в тому числі завдяки використанню екологічних податків.

Таким чином, екологічне регулювання економіки в країнах ЄС має чіткі та ретельно розроблені правові рамки. В Україні також існує природоохоронне законодавство; незважаючи на наявність Водного, Земельного кодексів, Кодексу про надра та Закону України «Про охорону атмосферного повітря», законодавство про охорону рослинного та тваринного світів, потрібно виконати аналіз щодо його відповідності європейському та визначити, в якому напрямі має відбуватися наближення вітчизняного природоохоронного законодавства до законодавства ЄС, що потребує додаткових дослід-

жень. Проте вже зараз можна стверджувати, що в Україні необхідно розробити нормативно-законодавчу базу щодо екологічного регулювання продукції, виробництва й екологічного маркування.

Напрями наближення екологічного регулювання сфери поводження з ТПВ в Україні до європейського

Через значні обсяги утворення та накопичення відходів у НПС (лише у 2012 р. у країнах Європи їх утворилося від 271 до 694 кг на душу населення [21]) особливе значення для країн-членів ЄС має *правове регулювання сфери твердих побутових відходів*.

Більшість документів щодо регулювання сфери відходів (як промислових, так і ТПВ), були прийняті в 1975-1996 рр. Європейською комісією. Основним документом у цій сфері вважається Рамкова Директива про відходи 75/442/ЄЕС, що пройшла процедуру кодифікації у 2006 р. (коли їй було присвоєно номер 2006/12/ЄС). У 2008 р. даний документ було переглянуто та доповнено, після чого йому було присвоєно номер і назва «Рамкова Директива про відходи 2008/98/ЄС» [22]. Цією Директивою встановлено зобов'язання щодо попередження утворення відходів, зменшення їх кількості та рівня небезпечності, розвитку та впровадженню екологічно чистих технологій у виробництво, випуск безпечнішої для НПС на всіх етапах життєвого циклу продукції, підвищення екологічної безпеки місць розміщення відходів і контролю за сферою ТПВ на національному рівні, ліцензування діяльності, пов'язаної з відходами. Зокрема, країни-члени ЄС повинні виконати чотири основні вимоги:

1) створити стимули для запобігання утворенню відходів (або, принаймні, зменшення їх обсягів та маси);

2) стимулювати повторну переробку, повторне використання, відновлення відходів, використання відходів як джерела отримання енергії;

3) забезпечити переробку або знищення відходів без загрози життю і здоров'ю населенню та без використання шкідливих для НПС методів із заборону на безконтрольне знищення відходів (стихийні звалища, спалювання сміття без відповідних дозволів тощо);

4) сприяти розвитку мережі спеціалізованих підприємств з переробки відходів, які мають використовувати найкращу з доступних технологій, що не потребує надмірних витрат.

Рамкову Директиву 2008/98/ЄС доповнюють інші нормативні документи. Так, Рішенням Єврокомісії 2000/532/ЄС встановлюється перелік відходів, а саме їх класифікація із зазначенням відмінностей між небезпечними і безпечними відходами. Це рішення тісно пов'язане з Директивою 2008/98/ЄС, є її продовженням і деталізацією.

Директивою 1999/31/ЄС «Про захоронення відходів на полігонах» встановлено, що захоронення відходів допускається лише на обладнаних із дотриманням всіх екологічних вимог і стандартів, що забезпечують запобігання або максимально можливе скорочення негативного впливу на НПС, полігонах, а також визначено градацію смітєвих полігонів залежно від класів безпеки відходів із відповідними технічними вимогами до їх облаштування та експлуатації. Усі заходи з Директиви 1999/31/ЄС мали бути реалізовані до 16 липня 2001 р., проте внаслідок вступу до ЄС нових членів цей документ не втратив чинності [22].

Директивою 2000/76/ЄС запроваджено заходи щодо запобігання або зменшення забруднення атмосферного повітря, води і землі, яке може виникнути при спалюванні відходів або пов'язаних із

цим процесами, а також скорочення ризику від даного виду поводження з відходами для здоров'я населення. Так, цією Директивою вводиться вимога про обов'язкове отримання спеціального дозволу на здійснення діяльності зі спалювання відходів і встановлено ліміти на викиди та скиди певних забруднюючих речовин, до яких, зокрема, належать солі важких металів, діоксини, фурани, чадний газ, пил, діоксид сірки, оксиди азоту та ін. Окрема вимога стосується поводження із золою: її кількість має бути мінімальною та при можливості – підлягати переробці. При транспортуванні сухої золи слід дотримуватися заходів щодо запобігання її поширенню в повітрі, для чого слід проводити відповідні тести [23].

Проте наразі спалювання та поховання відходів не є пріоритетними способами поводження з відходами у ЄС. Перші позиції в цьому сенсі належать скороченню утворення відходів у джерела, на другому місці – їх переробка та повторне використання [23; 38, с. 93].

Перспективним видом відходів, який може бути перероблений і становить до третини всього обсягу ТПВ, що утворюються в країнах ЄС, є тара і тарні матеріали. Поводження з ними регулюється Директивою 94/62/ЄС. Основними причинами прийняття даної Директиви, окрім необхідності зменшення обсягів відходів на звалищах, була потреба у створенні мережі спеціалізованих підприємств і організацій з переробки тари, що мало сприяти захисту конкуренції в країнах ЄС, де такої мережі не було і у виробництві упаковки використовувалися матеріали, отримані з НПС (на відміну від країн, де використовувалися більш дешеві перероблені матеріали).

У 2004 і 2005 рр. у зв'язку зі вступом до ЄС нових членів у дану Директиву було внесено поправки, а в 2014 р. посилено вимоги щодо обсягів упаковки,

яка підлягає повторній переробці, зокрема щодо використання як пакувальних матеріалів пластикових пакетів [17].

В Україні труднощі з реалізацією та навіть формулюванням не обмежуються принципами екологічної політики, але мають своє продовження, зокрема, у сфері екологічного регулювання сфери поводження з ТПВ.

Безпосередньо регулювання сфери утворення та поводження зі сміттям закріплено в Законі України «Про відходи» [30], в якому надано визначення основним термінам, що стосуються сфери поводження з відходами, встановлено способи поводження з ними, права та обов'язки громадян і органів влади, що стосуються сфери поводження з відходами. У цьому Законі також виділено основні способи поводження з відходами в Україні [30, ст. 1]: обробка (переробка), утилізація, знищення, знешкодження, захоронення та сортування.

Проте, виходячи з відомих у світовій та європейській практиці способів поводження з відходами [14, с. 21], можна дійти висновку, що наведений у Законі України «Про відходи» перелік способів поводження з відходами є неповним та не враховує рівень розвитку техніки і технологій у цій сфері, а також кращий зарубіжний, зокрема європейський, досвід.

Останнє стосується сортування, яке розглядається лише як механічний процес, тоді як наразі у світі відомі такі способи сортування відходів, як гідросепарація, виділення металовмісних фракцій відходів, хімічне сортування тощо. Тобто таке вузьке трактування способів поводження з відходами законодавством країни може в перспективі та з урахуванням інституційних особливостей України створити для контролюючих органів можливості накладення штрафів, судових позовів тощо за порушення законодавст-

ва навіть за умови зниження забруднювачем негативного впливу на довкілля відходів.

У контексті поводження з ТПВ особливий інтерес становить ст. 35-1 Закону України «Про відходи» – «Вимоги щодо поводження з побутовими відходами». У ній визначено вимоги щодо роздільного збору та сортування сміття, його зберігання на спеціально обладнаних полігонах, а також термічної обробки на спеціально обладнаних підприємствах. Подібні заходи мають сприяти скороченню негативного впливу сміття на НПС. Крім того, у цій статті акцент зроблено на необхідності застосовувати технології та способи поводження з ТПВ, що забезпечують більший ступінь їх повторної переробки, а спалювання розглядається як крайній захід і є можливим тільки з метою одержання теплової та/або електричної енергії. Тобто дана стаття Закону України «Про відходи» відповідає європейським тенденціям та вимогам у сфері поводження з ТПВ.

Наразі в Україні немає не тільки передбачених ст. 35-1 розроблених та затверджених методик роздільного збору ТПВ, але і навіть закріпленого законодавством країни визначення терміна «тверді побутові відходи». Тобто на підставі зазначеної статті Закону можна зробити висновок, що «виробники» побутових відходів повинні проводити сортування (а органи влади вимагати від них цього) навіть рідких і газоподібних побутових відходів, що є проблематичним у виконанні. Крім того, відкритим залишається питання про наявність інфраструктури для організації роздільного збору ТПВ та їх повторної переробки.

Що стосується санітарно-гігієнічних вимог, які мають застосовуватися до місць зберігання відходів (сміттєвих полігонів), а також підприємств з їх термічної обробки, то вони є застарілими, що

призводить до узаконення зберігання відходів у непристосованих для цього місцях та на територіях [38, с. 64].

Сьогодні в Україні має місце певна «відірваність» і безсистемність нормативно-законодавчих актів у сфері поводження з ТПВ, у той час як її регулювання має здійснюватися на підставі певної програми, яка охоплює економічні, екологічні аспекти, а також передбачає розробку та прийняття відповідних нормативно-законодавчих актів, які мають відповідати європейським. З урахуванням вищевикладеного перед урядом України постає завдання розробки цілісного і систематизованого пакета нормативно-законодавчих актів у сфері поводження з ТПВ, погодженого із законодавством ЄС. Для цього, зокрема, потрібно:

1) розробити національну стратегію (програму) поводження з ТПВ;

2) у рамках вищезгаданої стратегії ввести (вдосконалити, доопрацювати) закони України з роздільного збору та переробки ТПВ, санітарно-гігієнічні правила щодо облаштування сміттєвих полігонів, техніко-екологічні вимоги до сміттєспалювальних заводів та інших підприємств з термічної обробки ТПВ;

3) розробити на рівні місцевих органів влади методики та механізми роздільного збору ТПВ, що зазначено у ст. 35-1 Закону України «Про відходи» та враховує законодавство ЄС у цій сфері;

4) розробити нормативно-законодавчі акти України, що передбачають фінансову відповідальність забруднювачів за порушення правил роздільного збору та переробки ТПВ, визначають органи, відповідальні за контроль за здійсненням роздільного ТПВ та їх переробкою, а також сферу компетенції та повноваження цих органів.

Окремо необхідно підкреслити, що подібні програми і нормативно-законодавчі акти мають розроблятися у тісній

співпраці органів влади з екологами та економістами, щоб у зазначених документах була врахована необхідність скорочення обсягу ТПВ та їх негативного впливу на НПС до мінімального.

***Наближення системи
вітчизняних екологічних
податків до європейських***

Щодо безпосередньо екологічного оподаткування як одного з ефективних економічних інструментів екологічного регулювання економіки слід зазначити таке.

У ЄС екологічні податки з 1992 р. відіграють значну і все важливішу роль у поліпшенні стану довкілля та загальної екологізації («озелененні») економіки. Проте надходження від них у відносному вираженні порівняно з, наприклад, надходженнями ПДВ [28], є незначними та в середньому у 2009-2013 рр. склали 2,36-2,45% ВВП цього об'єднання. Найнижчі показники мали місце в Іспанії (1,55% ВВП країни у 2012 р.), найвищі – у Данії (4,25% ВВП у 2013 р.). Проте в абсолютному вираженні надходження екологічних податків у деяких «старих» країнах-членах ЄС перевищують річні бюджети менш розвинутих країн світу. Так, наприклад, у Великобританії у 2012 р. було зафіксовано рекордну для цієї країни суму надходжень від екологічних податків – 51,2 млрд євро. Рекордним для Німеччини став 2011 р. (58,7 млрд євро), хоча показники надходжень від екологічних податків у цій країні є традиційно високими в абсолютному вираженні й у 2009-2013 рр. перевищували 55 млрд євро [11].

У 13 країнах, які приєдналися до ЄС після квітня 2004 р., надходження від екологічних податків у 2009-2013 рр. в абсолютному вираженні досить відрізняються: лідером з надходжень є Польща (9,71 млрд євро у 2012 р.), найменші над-

ходження – на Кіпрі (0,03 млрд євро у 2010-2013 рр.). У той же час у відносному вираженні надходження в цих країнах перебувають приблизно на середньому для ЄС рівні. Перші позиції займає Словенія з 3,87% ВВП у 2013 р., а найнижчі показники – у Литві (1,64% ВВП у 2013 р.) [11].

Аналіз розподілу надходжень екологічних податків за сферою застосування в окремих країнах ЄС¹ підтверджує важливе значення в екологічному регулюванні економіки цього об'єднання енергетичних податків: у 2013 р. більше 50% всієї суми надходжень екологічних податків у цих країнах припадало саме на них (див. таблицю).

Другими за значенням є транспортні екологічні податки, а податки за забруднення довкілля та користування природними ресурсами в сумі зазвичай не перевищують 5% загальної суми надходжень екологічних податків. Виключенням з цього правила є Хорватія, яка стала членом ЄС у 2013 р. Можливо, тим, що ця країна не встигла гармонізувати своє податкове та екологічне законодавство з вимогами ЄС, пояснюється те, що у 2013 р. податки за забруднення та користування природними ресурсами становили тут майже 20% (найвищий показник серед країн ЄС). Приблизно таку саму суму надходжень було отримано в цій країні від екологічних транспортних податків. У той же час сусідні з Україною Польща, Румунія та Чехія мають схожу зі «старими» членами ЄС структуру розподілу надходжень від екологічних податків (див. таблицю).

¹ У таблиці наведено країни-лідери ЄС (Франція, Німеччина), країни з високими рівнями надходжень від екологічних податків (Великобританія), країни з довгою історією екологічного регулювання (Норвегія, Швеція), країни, що межують з Україною та/або нещодавно увійшли до складу ЄС.

Надходження екологічних податків за сферами застосування
в деяких країнах ЄС (станом на 2013 р.)¹

Країна	Екологічні податки, всього		Із них:					
			енергетичні		за забруднення та користування природними ресурсами		транспортні	
	млрд євро	%	млрд євро	%	млрд євро	%	млрд євро	%
ЄС	331,4	100	248,5	75,0	16,3	4,9	66,6	20,1
Чехія	3,4	100	3,1	92,7	0,1	0,6	0,2	6,7
Данія	10,8	100	6,3	58,4	0,7	6,1	3,8	35,4
Німеччина	57,6	100	46,9	81,3	1,3	2,3	9,4	16,4
Франція	42,9	100	33,9	79,0	3	7	6,0	14,0
Хорватія	1,5	100	0,9	58,6	0,3	18,6	0,3	22,8
Польща	9,4	100	8,3	87,6	0,3	4,3	0,8	8,1
Румунія	3,0	100	2,5	86,2	0,0	0,4	0,4	13,5
Фінляндія	5,9	100	4,0	66,6	0,1	2,1	1,9	31,3
Швеція	10,3	100	8,3	80,3	0,1	1,2	1,9	18,5
Великобританія	50,9	100	36,6	72,0	1,8	3,5	12,5	24,5
Норвегія	9,3	100	4,7	50,7	0,4	4,7	4,1	44,6

¹ Складено за джерелом [11], розрахунки автора.

Щодо ставок екологічних податків, то їх аналіз ускладнений через значні розбіжності в базах оподаткування. Однією з причин цього явища є те, що лише оподаткованих енергоресурсів у країнах ЄС існує велика кількість. Тому виникла потреба в застосуванні розрахункової одиниці виміру для порівняння ставок цього податку між країнами. Нею стала ставка енергетичного податку, конвертована у євро в розрахунку на тону викидів CO₂. У країнах ЄС ця ставка коливається в межах від 20 євро/т CO₂ (Австрія) до 90 євро/т CO₂ (Норвегія) [16, с. 62]. Разом з тим ставка енергетичного податку виключно на моторні палива складає від 130 євро/т CO₂ (Іспанія) до 260 євро/т CO₂ (Великобританія) [16, с. 47].

В Україні ситуація з екологічним оподаткуванням, так само як і з законодавчо-нормативним забезпеченням екологічного регулювання економіки наразі

складається гірше, ніж у ЄС, хоча в останні 4-5 років є позитивні зрушення.

Так, завдяки прийняттю Податкового кодексу, з'явився екологічний податок, що успадкував ознаки збору за забруднення НПС, який використовувався раніше. Так само, як і збір за забруднення НПС, екологічний податок не можна однозначно класифікувати за сферою застосування: він включає елементи енергетичного екологічного податку та податку за забруднення НПС, оскільки відповідно до ст. 243 і ст. 244 Податкового кодексу [41] ним оподатковуються як викиди забруднюючих речовин, пов'язані з енергетичним сектором економіки і використанням палива в транспорті, так і викиди, скиди забруднюючих речовин і утворення відходів, які не можуть бути безпосередньо пов'язані із зазначеними сферами.

Проте в екологічному податку є ряд відмінностей від цього збору, зокрема

підвищення більш ніж у 15 разів ставок за викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення та розширення переліку оподатковуваних видів палива. Окремим пунктом встановлено ставку екологічного податку за викиди стаціонарними джерелами забруднення CO₂ [41, п. 243.3].

Також до екологічних належать платежі за користування природними ресурсами: збір за спеціальне використання води, плата за користування надрами, збір за спеціальне використання лісових ресурсів [41].

В Україні надходження від екологічних платежів (екологічний податок та вищезазначені платежі за користування природними ресурсами) навіть після набуття чинності Податковим кодексом не перевищували 0,6% ВВП, що було, принаймні, у 6 разів нижче за аналогічні показники в ЄС та в 300 разів менше за ці надходження в абсолютному вираженні. У кризовому 2014 р. надходження від екологічних податків не перевищували 0,24% ВВП країни, що було вже в 10 разів нижче за значення середнього по ЄС показника [11, 34].

Щодо розподілу надходжень від екологічних податків за сферами застосування, то в Україні на частку платежів за спеціальне використання природних ресурсів припадає 50-59% надходжень від екологічних платежів, що вище за аналогічні показники ЄС. Відповідно, частка енергетичних екологічних податків, до яких в Україні можна було віднести екологічний податок на викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення (ст. 244 Податкового кодексу України) та податок на викиди в атмосферне повітря CO₂ стаціонарними джерелами забруднення (ст. 243 п. 4 Податкового кодексу України), значно нижче за європейську. Точно визначити обсяг таких надходжень в Україні складно, оскільки наразі вони є

складовими екологічного податку та окремо не виділяються, проте відомо, що, наприклад, податок на паливо у 2014 р. в Україні становив лише 0,02% ВВП [34]. Ураховуючи те, що в грудні 2014 р. ст. 244 було виключено з Податкового кодексу, можна очікувати, що у 2015 р. частка енергетичних податків у структурі екологічних податків України ще зменшиться.

У рамках виконання Угоди про асоціацію з ЄС уряду України потрібно переглянути структуру екологічних податків з метою її гармонізації з європейською та значно підвищити частку енергетичних податків у ВВП країни. Про це, зокрема, вже наголошувалося в роботі О. Веклич [27]. Однак такі зміни слід здійснювати з урахуванням надходжень від екологічного податку на викиди в атмосферне повітря CO₂ стаціонарними джерелами забруднення, статистичної інформації щодо яких наразі немає. Також доцільно дослідити обґрунтованість виключення податку за викиди забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення з Податкового кодексу з урахуванням впливу саме транспорту на забруднення довкілля.

Окремо слід підкреслити, що ставки екологічних податків в Україні значно нижче за європейські. Так, наприклад, після різкої зміни курсу валют ставки екологічного податку на бензин неетилований в Україні у 2014 р. були приблизно у 140 разів менше за мінімальні європейські, в той час як у 2013 р. – у 60 разів.

Тобто якщо в ціну бензину етилованого в Україні у 2013 р. включалося лише 5,03 коп./л (6,49 коп./л у 2014 р.) екологічного податку на цей вид палива, то при підвищенні ставок екологічного податку до європейського рівня ця сума мала зрости до 3,02 грн/л у 2013 р. та 9,08 грн/л у 2014 р. А з 2015 р., як зазначено вище, в Україні екологічний податок на паливо було скасовано, що не

сприяє наближенню до європейських стандартів.

Крім цього, запропонована в Податковому кодексі України ставка податку за викиди CO₂ (0,26 грн/т) наразі майже у 2000 разів нижче за мінімальну європейську.

Автори проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податкової лібералізації [42] пропонують підвищити майже на 27% ставки екологічного податку в Україні, в тому числі за викиди CO₂. Проте таке підвищення можна розцінювати не як наближення до європейських стандартів, а як намагання врахувати в цих ставках вплив інфляційних процесів у 2014 р., яке, зважаючи на деякі попередні оцінки [35], у 2015 та 2016 рр. вже не буде актуальним та потребуватиме змін.

У будь-якому випадку при прийнятті рішення щодо підвищення ставок екологічних податків слід брати до уваги не лише вимоги ЄС, але і вплив такого підвищення на економічних агентів України: воно має відбуватися поступово для того, щоб у забруднювачів – як підприємств, так і населення – був час на запровадження екологічно безпечних техніки і технологій. Такий підхід у перспективі сприятиме скороченню рівня забруднення в країні та забезпечить поступове наближення до європейських стандартів.

Проблемним питанням в Україні залишається екологічне оподаткування ТПВ. Так, хоча в Податковому кодексі зазначено, що в країні стягується екологічний податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах [41, ст. 246]), проте це стосується переважно промислових відходів. Це частково обумовило проблеми з фінансовим забезпеченням регулювання сфери поводження з ТПВ. Як показує практика, програми у сфері поводження з ТПВ фінансуються державою в кращому

випадку на 23% [38, с. 139, 156-161], що підтверджує необхідність більш активних дій уряду у сфері поводження з ТПВ.

Зазвичай аналіз рівня ставок екологічного податку, надходжень від нього та надання рекомендацій щодо вдосконалення екологічного регулювання економіки в Україні здійснювався виходячи з порівняння ситуації з екологічним регулюванням економіки в країнах ЄС та інших провідних економік світу. Проте ці країни значно випереджають Україну за рівнем економічного розвитку та доходів на душу населення.

У зв'язку із зазначеним існує імовірність, що спроба встановити в Україні максимально наближені до європейських ставки екологічних податків може негативно вплинути на діяльність підприємств країни (аж до їх повної зупинки). Це, природно, дозволить скоротити обсяги викидів забруднюючих речовин у НПС, але призведе до зростання безробіття, соціальної напруженості та погіршення соціально-економічного стану країни, що не сприятиме сталому розвитку України, досягнення якого також є метою Угоди про асоціацію з ЄС [43, розд. V, ст. 289]. Саме тому ще раз потрібно наголосити на важливості здійснення ретельних розрахунків та досліджень, які мають передувати підвищенню ставок екологічних податків, а також на доцільності поступового підвищення їх рівня в разі прийняття відповідного рішення державою.

Висновки

Наразі перед Україною постає важливе завдання виконання вимог, зазначених в Угоді про асоціацію з ЄС, зокрема, в частині екологічного регулювання економіки. Проте в даній сфері Україна значно відстає від країн ЄС. Для подолання цього розриву уряду країні потрібно здійснити серію заходів.

Так, у частині *вдосконалення нормативно-законодавчого забезпечення* необхідно:

привести ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» у відповідність до принципів європейської екологічної політики;

посилити Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» шляхом доповнення пунктів розділу 2 прийнятими у країнах ЄС принципами екологічної політики і коригування п. 10 цього розділу в напрямі більш жорсткого формулювання принципу «забруднювач платить»;

розробити національну стратегію (програму) поводження з ТПВ;

у рамках вищезгаданої стратегії ввести (вдосконалити, доопрацювати) закони України з роздільного збору та переробки ТПВ, санітарно-гігієнічні правила щодо облаштування сміттєвих полігонів, техніко-екологічні вимоги до сміттєспалювальних заводів та інших підприємств з термічної обробки ТПВ;

розробити на рівні місцевих органів влади методики та механізми роздільного збору ТПВ, що зазначено у ст. 35-1 Закону України «Про відходи», з урахуванням законодавства ЄС у цій сфері;

розробити нормативно-законодавчі акти України, що передбачають фінансову відповідальність забруднювачів за порушення правил роздільного збору та переробки ТПВ, визначають органи, відповідальні за контроль за здійсненням роздільного ТПВ та його переробки, а також сферу компетенції та повноваження цих органів.

У частині *вдосконалення екологічного оподаткування* в Україні:

переглянути структуру екологічних податків з метою її гармонізації з європейською;

підвищити частку енергетичних податків у ВВП країни;

здійснити дослідження щодо обґрунтованості виключення податку за викиди забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення з Податкового кодексу з урахуванням впливу забруднення довкілля саме транспортом та європейської практики;

розробити та запровадити економічні інструменти екологічного регулювання сфери поводження з ТПВ (заставно-поворотна система, екологічні податки тощо).

Виходячи з особливостей економічного розвитку України, зміни у структурі екологічних податків та підвищення їх ставок мають здійснюватися з урахуванням не лише вимог ЄС, але і впливу такого підвищення на економічних агентів України: воно має відбуватися поступово, для того щоб у забруднювачів – як підприємств, так і населення був час на запровадження екологічно безпечних техніки і технологій.

Виконання наданих рекомендацій сприятиме створенню більш послідовної екологічної політики, підвищенню ефективності екологічного оподаткування та зближенню стандартів і норм охорони довкілля з європейськими. Це, у свою чергу, має позитивно позначитися на якості довкілля, здоров'ї населення України та сприятиме встановленню тісніших відносин із країнами-членами ЄС.

У будь-якому випадку дослідження є одним із перших кроків у визначенні шляхів зближення українських та європейських природоохоронних нормативно-законодавчих актів. У цьому напрямі потрібні додаткові дослідження, наприклад, щодо: наближення вітчизняного природоохоронного законодавства до законодавства ЄС за напрямками «охорона водних ресурсів», «охорона повітря», «охорона надр та земельних ресурсів», «охорона тваринного та рослинного світів»; розробки нормативно-законодавчої бази з екологічного регулювання проду-

кції, виробництв й екологічного маркування, розробки моделей оцінки впливу такого наближення на економічних агентів України, зміну напрямів та обсягів міжнародних торговельних операцій під дією такого наближення тощо, що є перспективним напрямом подальших досліджень.

Література

1. Commission Communication: “Addressing the challenge of water scarcity and droughts in the European Union” COM(2007) 414 final of 18 July 2007 [Електронний ресурс] // EUR-lex. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1437735142694&uri=URISERV:128196>
2. Council Directive 1999/32/EC relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels and amending Directive 93/12/EEC of 26 April 1999 // Official Journal. – 11 May. – 1999. – L 121. – P. 13-18.
3. Council Directive 91/271/EEC concerning urban waste-water treatment of 21 May 1991// Official Journal. – 30 May. – 1991. – L 135. – P. 40-52.
4. Council Directive 96/61/EC concerning integrated pollution prevention and control of 24 September 1996 // Official Journal. – 10 Oct. – 1996. – L 257. – P. 26-40.
5. Directive 2000/60/EC of the European parliament and of the Council establishing a framework for Community action in the field of water policy of 23 October 2000 // Official Journal. – 22 Dec. – 2000. – L 327. – P. 1.
6. Directive 2001/80/EC of the European Parliament and of the Council on the limitation of emissions of certain pollutants into the air from large combustion plants of 23 October 2001 // Official Journal. – 27 Nov. – 2001. – L 309. – P. 1-21.
7. Directive 2004/107/EC of the European Parliament and of the Council relating to arsenic, cadmium, mercury, nickel and polycyclic aromatic hydrocarbons in ambient air of 15 December 2004 // Official Journal. – 26 Jan. – 2005. – L 23. – P. 3-16.
8. Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council on ambient air quality and cleaner air for Europe of 21 May 2008 // Official Journal of the European Union. – 11 June. – 2008. – L152/1. – P. 1-44.
9. Directive 2009/125/EC of the European Parliament and of the Council establishing a framework for the setting of ecodesign requirements for energy-related products of 21 October 2009 // Official Journal of the European Union. – 31 Oct. – 2009. – L 285. – P. 10-35.
10. Directive 2012/33/EU of the European Parliament and of the Council amending Council Directive 1999/32/EC as regards the sulphur content of marine fuels of 21 November 2012 // Official Journal of the European Union. – 27 Nov. – 2012. – L 327. – P. 1-13.
11. Environmental tax revenue [Електронний ресурс] / Офіційний сайт European Commission. Eurostat. – 30 черв. – 2015. – Режим доступу: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.
12. EU Environmental policy handbook: A Critical Analysis of EU Environmental Legislation / ed. by S. Scheuer. – Bruxelles: European environmental bureau, 2005. – 344 p.
13. Home R. A short guide to european environmental law / R. Home // Papers in Land Management. – 2007. – №4. – P. 21.
14. Nag A. Environmental Education and Solid Waste Management / A. Nag, K. Vizayakumar. – New Delhi: New Age International (P) Limited, Publishers, 2005. – 95 p.
15. OECD. Taxation, innovation and the environment / OECD. – Paris: OECD Publishing, 2010. – 249 p.

16. OECD. Taxing energy use 2015: OECD and selected partner economies [Електронний ресурс] / OECD. – Paris: OECD Publishing. – 2015. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264232334-en>. – 150 р.

17. Packaging and packaging Waste [Електронний ресурс] / Сайт European Commission. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/waste/packaging/index_en.htm.

18. Petkova N. Medium-term management of green budget: the case of Ukraine [Електронний ресурс] / N. Petkova, R. Stanek, A. Bularga // OECD: OECD Environmental working papers. – 2011. – March. – 29. – № 31. – 81 р. – Режим доступу: www.oecd.org/env/workingpapers.

19. Polovyan O.V. Main directions of forming state strategy of sustainable regional development in Ukraine: realities and perspectives / O.V. Polovyan, M.G. Kazakova // Економіка промисловості. – 2014. – № 1(65). – С. 32-43.

20. Treaty establishing the European Community (Consolidated version 2002) // Official Journal. – 24 Dec. – 2002. – С 325. – Р. 0033-0184.

21. Waste – municipal solid waste generation and management [Електронний ресурс] // European Environment Agency. – 6 May. – 2015. – Режим доступу: <http://www.eea.europa.eu/soer-2015/countries-comparison/waste>.

22. Waste framework Directive [Електронний ресурс] / Сайт European Commission. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/environment/waste/framework/revision.htm>.

23. Waste incineration [Електронний ресурс] / Сайт European Commission. – Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/environment/waste_management/128072_en.htm.

24. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. –

№№ 50-51. – Ст. 572. – (Зі змін. та допов.).

25. Валле Й. Путь к современной и устойчивой климатической и энергетической политике [Електронний ресурс] / Й. Валле // Сайт «Германия. Факты». – 26 нояб. – 2009. – Режим доступу: <http://www.tatsachenueber-deutschland.de/ru/environment-climate-water-energy/startseiteklima/trailblazing-and-efficient-renewable-energy.html>.

26. Веклич О. Потрібен «євромонт» економічного механізму екологічного регулювання / О. Веклич, В. Бугас // Вісник НАН України. – 2006. – № 3. – С. 49-57.

27. Веклич О.А. Как навредит экологическому налогообложению? / О.А. Веклич // Зеркало недели. – 2014. – 12 сент. – № 32.

28. Гаркушенко О.М. Перспективи застосування в Україні зворотного механізму нарахування зобов'язань з податку на додану вартість / О.М. Гаркушенко // Фінанси України. – 2015. – № 5. – С. 81-91.

29. Гаркушенко О.М. Принципи екологічної політики та їх вплив на екологічне оподаткування: наук. доповідь / О.М. Гаркушенко; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 68 с.

30. Закон України "Про відходи" від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 36-37. – Ст. 242. – (Зі змін. та допов.).

31. Закон України "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" від 21.12.2010 р. № 2818-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.

32. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546. – (Зі змін. та допов.).

33. Заниздра М.Ю. Методика оценки дополнительных расходов на предприятия при переходе на экологические стандарты ЕС в сфере охраны атмосферного воздуха / М.Ю. Заниздра // Экономика промышленности. – 2015. – №2 (70). – С. 108-119.

34. Звіт про виконання Зведеного бюджету України станом на 1 січня 2014 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – Режим доступу: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=212666&&documentList_stind=21.

35. Индекс инфляции (Украина) [Электронный ресурс] // Минфин: финансовый портал. – Режим доступа: <http://index.minfin.com.ua/index/inf/2014>.

36. Міщенко В. Дієвість економічних підойм екологічної політики (чи «забруднювач платить»?) / В. Міщенко // Экономика України. – 2002. – № 7. – С. 62-69.

37. Міщенко В. Фінансування природоохоронної сфери (чи є критерій достатності?) / В. Міщенко // Экономика України. – 2008. – № 8 (561). – С. 46-55.

38. Міщенко В.С. Організаційно-економічний механізм поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення / В.С. Міщенко, Г.П. Виговська. – К.: НВП "Видавництво "Наукова думка" НАН України", 2009. – 296 с.

39. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки і Державної податко-

вої адміністрації України "Про затвердження Інструкції про порядок сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища" від 19.07.1999 № 162/379 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 32. – Ст. 148. – (Зі змін. та допов.).

40. Налоговая политика: методология, теория и практика: моногр. / В.П. Вишневский, О.В. Виецкая, Ю.А. Мазур и др.; под общ. ред. В.П. Вишневого / НАН Украины, Ин-т экономики промышленности. – Донецк, 2011. – 528 с.

41. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України.– 2011. – № 13-14/15-16/17. – Ст.112. – (Зі змін. та допов.).

42. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податкової лібералізації № 3357 від 26.10.2015 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56874.

43. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page.

Надійшла до редакції 28.09.2015 р.